



Списание ЕПОХИ  
Издание на Историческия факултет на  
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“  
Journal EPOCHI [EPOCHS]  
Edition of the Department of History of  
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo



Том / Volume XXVIII (2020).  
Книжка / Issue 1

## „ОСМАНСКОТО ПРИСЪСТВИЕ“ В СЪВРЕМЕННИТЕ УЧЕБНИЦИ ПО ИСТОРИЯ – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ

Юлия СИМЕОНОВА \*

### THE “OTTOMAN PRESENCE” IN CONTEMPORARY HISTORY TEXTBOOKS – MYTH OR REALITY

Yuliya SIMEONOVA

**Abstract:** During the last few years, an attempt has been made in Bulgarian society to impose the contention that the Ottoman period is represented in the school history and civilizations textbooks through the definition “Ottoman Presence”. The present article seeks to provide a scientifically grounded review of the educational documentation concerning school history education, and in particular the history textbooks, to ascertain whether such a definition is present or absent.

**Keywords:** media; curriculum; school textbook; educational content; Ottoman period; Ottoman presence.

Съвременните тенденции в развитието и реформирането на училищното образование фокусират общественото внимание върху все по-деликатни теми, част от които са в съдържателния обхват на обучението по История и цивилизации. Една от тях е свързана с историята на българските земи през XV–XVII в. В последното десетилетие с помощта на медиите все по-настойтелно се налага мнението, че в училищните учебници Османският период се представя чрез дефиницията „Османско присъствие“. В подкрепа на това са няколко заглавия от интернет пространството: *Неудобната истина – турско робство или османско присъствие* [Неудобната истина...]; *Уволнения в просветното ведомство заради скандала с учебните програми* [Уволнения в просветното ведомство...]; *Историци: Терминът е „османско владичество“, науката не е слугиня* [Терминът е „османско владичество“...]; *Османско присъствие и съжителство* [Чолаков, Н. Османско присъствие и съжителство...]; *Учени се карат за „турско робство“ и „османско присъствие“* [„Турско робство“ или „османско присъствие“...]. Необходимо е да се направи уточнение, че настоящата публикация няма за цел да коментира използваната (или заменената) терминология робство – владичество/власт, защото специалистите по история на българските земи през XV–XVII в. са се произнесли, а и има достатъчно публикации по този въпрос<sup>1</sup>.

Посочените по-горе заглавия са публикувани в периода 2014–2018 г. Една година по-рано, през 2013 г. излиза статия на Албена Хранова в електронното списание *Либерален пре-*

\* Юлия Симеонова – доктор, главен асистент; преподавател във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; @: j.simeonova@abv.bg

<sup>1</sup> Един от безспорните авторитети в тази област е проф. дин Иван Тютюнджиев, който в едно свое интервю през 2016 г. заявява: „Коректният научен термин е „владичество“; Османското завоевание е беда, не просперитет...“ – Борисова, Н., Борисов, Б. Интервю с проф. Иван Тютюнджиев...

глед със заглавие *1990-те, или Борбата за робство* [Хранова, А. 1990-те, или Борбата за робство...], в която се коментира въпроса за употребата на понятията „робство“, „владичество“ и „присъствие“ в учебниците по история от периода след 1989 г., т.е. изследването се базира върху учебниците, които са в употреба от 90-те години на XX в. до първото десетилетие на XXI в. В публикацията Албена Хранова констатира, че по отношение на учебниците терминът „присъствие“ е намесен по начин, който е най-малкото силно манипулативен [Хранова, А. 1990-те, или Борбата за робство...]. Направеният извод е логично следствие от задълбочен анализ върху хронологията на проблема: *През 1988 г. излиза монографията на Христо Матанов и Румяна Михнева „От Галиполи до Лепанто. Балканите, Европа и османското нашествие 1354–1571 г.“, която се занимава с хода на османското нашествие на Балканите и в Европа без специален фокус върху българската национална история* [Хранова, А. 1990-те, или Борбата за робство...]. Обстойният прочит на авторския текст показва, че в изложението използваните термини са *нахлуване, нашествие, проникване, завоевание, закрепване*. Тук се открива и терминът *присъствие*, но не и в смисъла, който се опитват да му придават журналистите. В подкрепа на това са следващите няколко текста от монографията [Матанов, Х., Михнева, Р. 1988]:

✓ ... да се очертае политическата съдба на балканските земи като една от съставките на големия въпрос за формите и пътищата на налагане на **османското присъствие в Европа и Средиземноморието** (с. 8);

✓ ... малък османски военен отряд, който чака сгоден случай, за да наложи **османското присъствие върху целия Галиполски полуостров** (с. 11);

✓ **Османското присъствие в тези области** кара повечето местни владетели и тези в Северна Гърция да променят своята политика и да скъсат с император Мануил Палеолог (с. 74);

✓ „Наложила с огън и меч **присъствието си в християнска Европа и Средиземноморието**, империята на османците прераства в първостепенна европейска политическа сила...“ (с. 288).

Тези примери потвърждават извода, че *ако изобщо се забелязва терминът „присъствие“, то е единствено поради последвалия скандал. Терминът „присъствие“ няма в монографията никаква самостоятелна концептуална сила, той не е специално въведен като отчетливо понятие* [Хранова, А. 1990-те, или Борбата за робство...].

Любопитно е обаче, че скандалът около употребата на *османско присъствие* не се свързва с посочената монография от 1988 г., където се използва терминът *присъствие*, а с училищния учебник *Записки по история на България 681–1878*, чийто автор на османския период е Цветана Георгиева. Внимателният прочит на текста категорично доказва, че *османско присъствие* в него липсва! Ето какъв е коментарът на Цветана Георгиева по този проблем: ... *тази видима промяна започна през есента на 1992 г., когато излязоха от печат т.нар. Записки по история на България и по-точно, след като в „Дума“ обяви, че българските учители по история протестират срещу „османското присъствие“ – обобщаващ термин, еталонно понятие, магическа формула или Господ знае какво, използвано, според вестника, в това учебно помагало. В него учителите открили драстично доказателство за неверен и главно опасен прочит на родното ни минало, който фалшифицирал българската история изобщо. В Записките подобен термин няма. С изключение на Х. Матанов и Р. Михнева в колективната им монография „От Галиполи до Лепанто“, чието първо издание бе в 1988 г., тази неясна формула не бе и досега не е употребена от нито един от българските историци. По-късно аз бях принудена да обясня в учебника по история на България за II клас на издателство „Булвест 2000“ какво се разбира в науката под словосъчетанието „османско присъствие“, използвано от Станфорд Шоу при неговото изследване на Османски Египет, и защо то не е приложимо за българските територии и за Балканите изобщо<sup>2</sup>.*

<sup>2</sup> Цитатът е взет от: Хранова, А. 1990-те, или Борбата за робство...

Въпреки разясненията на Цветана Георгиева и публикацията на Албена Хранова в публичното пространство коментарите продължават. Проблемът за употребата на дефиницията *османско присъствие* се активизира в началото на 2016 г., когато се подложиха на публично обсъждане новите учебни програми по история и цивилизации. По повод дебата какъв термин да се използва в учебното съдържание по история на България за 6. клас за определяне на периода, в който българите са част от Османската империя, група професионалисти историци заявяват по темата в отворено писмо пред обществото: ... *Широкообсъжданият през последните 25 години термин „османско присъствие“ никога не е бил използван нито от български историк, нито в учебниците по българска история за различните учебни степени – с изключение на случаите, в които се е налагало да се обяснява защо чрез този изфабрикуван незнаяно от кого и с каква цел термин не може да бъде обозначен османският режим на Балканите*<sup>3</sup>.

Непосредствено след тези разисквания излиза статията на Никола Чолаков *Османско присъствие и съжителство*, в която той пише: *Милиони българи, които сме имали съдбата да живеем в три епохи (след Освобождението от турско робство, след 9.IX.1944 г. и след 10.XI.1989 г.), помним от дядо и баба за „Трите синджира роби“, „Даваш ли даваш, Балканджи Йово“, също и в училище от малките класове до следващите четем „Под игото“ на Иван Вазов и знаем, че периодът „1396–1878“ от историята на България е турско робство, а след 10.XI.1989 г. нашите деца и внуци четат в училище и говорят за османско присъствие [Чолаков, Н. Османско присъствие и съжителство...].* Това ясно показва, че дебатите в нашето общество продължават въпреки факта, че от 90-те години до днес в нито един училищен учебник не се съдържа терминът *присъствие*, обозначаващ историята на българските земи през XV–XVII в.

Вариант, чрез който е възможно да се сложи край на подобни коментари, е да обърнем внимание на съдържанието на новите учебници по история и цивилизации, които са в употреба от 2017 г. и все още не са били обект на изследване по проблема, за да се установи присъства или отсъства в тях дефиницията *османско присъствие*. За тази цел се фокусираме върху учебната документация, която определя учебното съдържание на учебниците. Реформите в образователната сфера наложиха прилагането на новия Закон за предучилищното и училищното образование, който влезе в сила от 1.VIII.2016 г. В резултат от това се въведоха промени в структурата и съдържанието на училищното историческо образование. Създадоха се нови учебни програми, въз основа на които – и нови учебници.

Според учебната документация историята на българските земи под османска власт (XV–XVII в.) се включва като съдържание в 6–10 клас (цялостно) и 8 клас (отделни аспекти, в синхрон с общата история).

Какво съдържат учебните програми в отделните класове за интересувания ни период? Следващите таблици представят част от документа по класове:

---

<sup>3</sup> Пълният текст е публикуван в: **За термина „османско владичество“...**

Таблица 1.

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА VI КЛАС**  
[Учебна програма за VI клас]

<b>Тема 4. Българските земи под османска власт (XV–XVII в.)</b> <b>Акценти:</b>	<b>Компетентности като очаквани резултати от обучението</b>	<b>Нови понятия</b>
<b>4.1. Държавност</b> 4.1.1. Османската политическа система 4.1.2. Съпротива срещу османската власт	<b>Използва</b> пространствени ориентири за определяне границите на Османската империя и българското пространство в нея <b>Описва</b> устройството на Османската империя <b>Описва</b> мястото на българите в системата на османската държава <b>Представя</b> съпротивителните действия на българите срещу османската власт	султан везир кадия спахии еничари рая община хайдутути
<b>4.2. Общество и всекидневен живот</b> 4.2.1. Демографски промени в българските земи 4.2.2. Контакти и конфликти във всекидневието	<b>Проследява</b> на карта преселванията от и към българските земи <b>Описва</b> процесите на ислямизация и техните резултати <b>Познава</b> основни характеристики на стопанския и обществен живот в селото и града <b>Разбира</b> ролята на семейството и рода за съхраняването на народността <b>Дава примери</b> от всекидневието за традициите на различните религиозни общности в българските земи	дискриминация толерантност
<b>4.3. Култура и културно наследство</b> 4.3.1. Българската култура (XV–XVII в.)	<b>Дава примери</b> за културите на християнството и исляма по зададени показатели <b>Дава примери</b> за пресъздаване на исторически събития във фольклора <b>Установява</b> асинхронност между българското и европейското културно развитие <b>Търси и подбира</b> информация по зададени показатели чрез ИКТ за исторически личности и центрове на българската култура през XV–XVII в.	
<b>4.4. Религия</b> 4.4.1. Православието – опора на българите	<b>Разбира</b> ролята на християнската религия за съхраняване на българската народност <b>Обяснява</b> по зададени показатели ролята на манастирите за съхраняване на българския народ през XV–XVII в. <b>Посочва</b> примери на светци мъченици за християнската вяра	

Таблица 2.

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА VIII КЛАС**  
[Учебна програма за VIII клас]

<b>Тема 2. Началото на Новото време (XVI–XVII в.)</b> <b>Акценти:</b>	<b>Компетентности като очаквани резултати от обучението</b>	<b>Нови понятия</b>
<b>3.1. Държавност и политики</b> 2.1.5. Османската империя (XVI–XVII век)	<b>Обяснява</b> връзката между балканските антиосмански въстания и войните на европейските държави с Османската империя	

Таблица 3.

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ ЗА X КЛАС  
[Учебна програма за X клас]

Тема 5. Българските земи под османска власт (XV-XVII в.) Акценти:	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
<p><b>5.1. Държавност</b> 5.1.1. Османската политическа система 5.1.2. Съпротива срещу османската власт</p>	<p><b>Използва</b> пространствени ориентири за определяне границите на Османската империя и българското пространство в нея</p> <p><b>Описва</b> устройството на Османската империя</p> <p><b>Определя</b> мястото на българите в системата на османската държава</p> <p><b>Разграничава</b> формите на антиосманска съпротива</p> <p><b>Разбира</b> ролята на външнополитическите фактори за развитието на българските съпротивителни прояви</p> <p><b>Оценява</b> съпротивителните действия на българите срещу османската власт</p>	
<p><b>5.2. Общество и всекидневен живот</b> 5.2.1. Демографски промени в българските земи 5.2.2. Контакти и конфликти на различните социални, етнически и религиозни групи във всекидневието</p>	<p><b>Разпознава</b> основните групи в обществото</p> <p><b>Проследява</b> на карта преселванията от и към българските земи</p> <p><b>Описва</b> процеса на формирането на български диаспори</p> <p><b>Представя</b> основни характеристики на стопанския и обществен живот в селото и града</p> <p><b>Разбира</b> ролята на семейството, рода и българския език за съхраняването на народността</p> <p><b>Описва</b> процесите на ислямизация и техните резултати</p> <p><b>Дава примери</b> от всекидневието за традициите на различните религиозни общности в българските земи</p>	<p>диаспора</p> <p>ислямизация</p>
<p><b>5.3. Култура и културно наследство</b> 5.3.1. Българските земи на кръстопътя на цивилизации 5.3.2. Българската култура (XV–XVII в.)</p>	<p><b>Установява</b> асинхронност между българското и европейското културно развитие</p> <p><b>Представя</b> българските земи като зона на контакти и конфликти между християнската и ислямската цивилизация</p> <p><b>Дава примери</b> за културните приноси на българите католици</p> <p><b>Оценява</b> ролята на Чипровската книжовна школа</p> <p><b>Търси, подбира и обработва</b> информация по задани показатели чрез ИКТ за исторически личности и центрове на българската култура през XV–XVII в. в българските земи и извън тях</p>	<p>традиционна култура</p>

<p><b>5.4. Религия</b></p> <p>5.4.1. Православието – опора на българите</p>	<p><b>Разбира</b> ролята на християнската религия за съхраняване на българската народност</p> <p><b>Обяснява</b> по зададени показатели ролята на манастирите за съхраняване на българския народ през XV–XVII в.</p> <p><b>Посочва</b> примери на светци мъченици за християнската вяра</p>	
---	---	--

Информацията от трите таблици ясно показва, че нито в акцентите, нито в очакваните резултати от обучението, а и в задължителните понятия не се открива термин *присъствие*. Следователно още на това концептуално ниво идеята за подмяна на терминологията липсва. Въз основа на програмите са разработени и учебниците по история и цивилизации, които вече втора година са действащи. Поради факта, че новото съдържание за 10-ти клас ще се въведе за учебната 2019/2020 г. и в момента се подготвят учебниците, ще разгледаме тези за 6-ти клас [Матанов, Х. и кол., 2017; Николов, Г. и кол., 2017; Арнаудов, В. и кол., 2017; Михайлова, Е. и кол., 2017; Павлов, П. и кол., 2017; Гагова, К. и кол., 2017], и 8-ми [Матанов, Х. и кол., 2017; Пантев, А. и кол., 2017; Грозев, К. и кол., 2017; Гаврилов, Б. и кол., 2017].

Във връзка с изследването са налице няколко подхода, чрез които се търси терминът *османско присъствие*: директно в обхвата на учебното съдържание – чрез заглавията на урочните единици и индиректно – в структурните компоненти (текстови и извънтекстови). Другият подход е по отношение на заложените дейности и технологии на работа.

Във всички учебници за 6-ти клас разделът, който изследваме, е озаглавен *Българските земи под османска власт*. Прегледът на формулировките на отделните уроци директно показва липсата на термина *присъствие (османско присъствие)*, а ключовите думи тук са *власт, империя, завоевание*.

Вариантите за 8-ми клас включват по два урока от разглеждания период и имат сходни формулировки: *Османската империя през XVI–XVII в.: от могъщество към упадък* („Анубис“), *Балканските народи под османска власт през 16–17 в.* („Даниела Убенова-Даниела Биланска“), *Османската империя (XVI–XVII в.)*, *Балканските народи в Османската империя* („Булвест 2000“), *Османската империя, Въстанията на българите* („Просвета“).

По отношение структурата на учебниците може общо да се констатира, че тя е съобразена с възрастта и възможностите на учениците, за които са предназначени учебниците и е адекватна на съвременното състояние на историческата наука и методика на обучение. Информационните източници са обозначени коректно. Основният текст се отличава с оптимален обем, прегледност, последователност, достъпност и диалогичност. Раздробен е чрез подзаглавия, които подпомагат учениците да осмислят текста. Налице е явна препратка към допълнителните източници – текстове и изображения. Благодарение на тях учениците имат възможност по-ясно и достъпно да осмислят устройството на Османската империя, положението на християнското население в нея, проявите на съпротива срещу чуждата власт, как българите успяват да се съхранят като народ. Никъде в структурните компоненти, в нито един учебник за 6. и 8. клас, не се откриват податки за употреба на словосъчетанието *османско присъствие*.

Другият подход за откриване на въпросния термин засяга заложените дейности и техники на работа, свързани с развиване на умения за самостоятелна познавателна дейност, самостоятелно обработване на информация, както и формиране на историческо мислене и изразяване на собствена позиция. И тук, в нито един от вариантите, не откриваме и намек за *османско присъствие*.

Разработени върху идеята за активното обучение, учебниците предлагат възможност за прилагане на многоперспективния подход, което позволява плуралистична интерпретация на

миналото. Спецификата на този подход дава възможност да се прояви интерес към перспективата на Другия и да се установи сложното преплитане на ценности, различия и противоречия [Кушева, Р. 2007].

Изследването на „новото поколение“ учебници, включващи в съдържателния си обхват историята на българските земи през XV–XVII в., не откри наличие на дефиницията *османско присъствие*. Употребата на този термин по отношение на училищното историческо образование е явна манипулация на обществото. Тя е откровен мит, а не реалност и е крайно време публичните дебати по въпроса да бъдат прекратени!

## ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

### Публикации / Publications

**Кушева, Р.** 2007 – Румяна Кушева. Съвременното историческо образование – отговори на новите предизвикателства. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2007. [Rumyana Kusheva. Savremennoto istoricheskoto obrazovanie – otgovori na novite predizvikelstva. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2007.]

**Матанов, Х., Михнева, Р.** 1988 – Христо Матанов, Румяна Михнева. От Галиполи до Лепанто. Балканите, Европа и османското нашествие, 1354–1571 г. София: Наука и изкуство, 1988. [Hristo Matanov, Rumyana Mihneva. Ot Galipoli do Lepanto. Balkanite, Evropa i osmanskoto nashestvie, 1354–1571 g. Sofia: Nauka i izkustvo, 1988.]

### Учебно-методическа литература / Textbooks

**Арнаудов, В. и кол.,** 2017 – Васко Арнаудов и кол. История и цивилизации за 6. клас. „Булвест 2000“ ООД, 2017. [Vasko Arnaudov i kol. Istoria i tsivilizatsii za 6. klas. „Bulvest 2000“ OOD, 2017.]

**Гаврилов, Б. и кол.,** 2017 – Борислав Гаврилов и кол. История и цивилизации за 8. клас. „Просвета-София“ АД, 2017. [Borislav Gavrilov i kol. Istoria i tsivilizatsii za 8. klas. „Prosveta-Sofia“ AD, 2017.]

**Гагова, К. и кол.,** 2017 – Красимира Гагова. История и цивилизации за 6. клас. ИК „Рива“ АД, 2017. [Krasimira Gagova. Istoria i tsivilizatsii za 6. klas. IK „Riva“ AD, 2017.]

**Грозев, К. и кол.,** 2017 – Костадин Грозев. История и цивилизации за 8. клас. „Даниела Убенова-Даниела Биланска“ ЕТ, 2017.

**Матанов, Х. и кол.,** 2017 – Христо Матанов и кол. История и цивилизации за 6. клас. ИК „Анубис“ ООД, 2017. [Hristo Matanov i kol. Istoria i tsivilizatsii za 6. klas. IK „Anubis“ OOD, 2017.]

**Михайлова, Е. и кол.,** 2017 – Екатерина Михайлова и кол. История и цивилизации за 6. клас. „Просвета Плюс“ ЕООД, 2017. [Ekaterina Mihaylova i kol. Istoria i tsivilizatsii za 6. klas. „Prosveta Plyus“ EOOD, 2017.]

**Николов, Г. и кол.,** 2017 – Георги Николов и кол. История и цивилизации за 6. клас. Институт за образователни политики „Архимед и Диоген“ ООД; 2017. [Georgi Nikolov i kol. Istoria i tsivilizatsii za 6. klas. Institut za obrazovatelni politiki „Arhimed i Diogen“ OOD; 2017.]

**Павлов, П. и кол.,** 2017 – Пламен Павлов и кол. История и цивилизации за 6. клас. „Просвета-София“ АД, 2017. [Plamen Pavlov i kol. Istoria i tsivilizatsii za 6. klas. „Prosveta-Sofia“ AD, 2017.]

**Пантев, А. и кол.,** 2017 – Андрей Пантев и кол. История и цивилизации за 8. клас. „Булвест 2000“ ООД, 2017. [Andrey Pantev i kol. Istoria i tsivilizatsii za 8. klas. „Bulvest 2000“ OOD, 2017.]

### Интернет базирани източници / Interactive resources

**Борисова, Н., Борисов, Б. Интервю с проф. Иван Тютюнджиев...** – Невена Борисова, Боян Борисов. Проф. Иван Тютюнджиев: Коректният научен термин е „владичество“; Османското завоевание е беда, не просперитет. < <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zavoevanie-e-beda-ne-prosperitet/> > (достъпен 02.08.2019). [Nevena Borisova, Boyan Borisov. Prof. Ivan Tyutyundzhiev: Korektniyat nauchen termin e „vladichestvo“; Osmanskoto zavoevanie e beda, ne prosperitet < <https://e-vestnik.bg/24366/prof-ivan-tyutyundzhiev-korektniyat-nauchen-termin-e-vladichestvo-osmanskoto-zavoevanie-e-beda-ne-prosperitet/> > (dostapen 02.08.2019).]

**За термина „османско владичество“...** – Историци: Терминът е „османско владичество“. – В-к „Стандарт“, 30.01.2016 <[https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/istoritsi\\_terminat\\_e\\_osmansko\\_vladichestvo-320287.html](https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/istoritsi_terminat_e_osmansko_vladichestvo-320287.html)> (достъпна 02.08.2019). [Istoritsi: Terminat e „osmansko vladichestvo“. – V-k „Standart“, 30.01.2016 <[https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/istoritsi\\_terminat\\_e\\_osmansko\\_vladichestvo-320287.html](https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/istoritsi_terminat_e_osmansko_vladichestvo-320287.html)> (dostapna 02.08.2019).]

„Standart“, 30.01.2016 <[https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/istoritsi\\_terminat\\_e\\_osmansko\\_vladichestvo-320287.html](https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/istoritsi_terminat_e_osmansko_vladichestvo-320287.html)> (dostapen 02.08.2019).]

**Неудобната истина...** – „Под лупа“ – Неудобната истина – турско робство или османско присъствие, а сега и владичество < <http://burgas-podlupa.com> > (достъпна 02.08.2019). [„Pod lupa“ – Neudobnata istina – tursko robstvo ili osmansko prisastvie, a sega i vladichestvo – < <http://burgas-podlupa.com> > (dostapen 02.08.2019).]

**Терминът е „османско владичество“...** – Площад „Славейков“ – Историци: Терминът е „османско владичество“, науката не е слугиня. < <http://www.ploshtadslaveikov.com/istoritsi-terminat-e-osmansko-vladichestvo-naukata-ne-e-sluginya/> > (достъпен 02.08.2019). [Ploshtad „Slaveykov“ – Istoritsi: Terminat e „osmansko vladichestvo“, naukata ne e sluginya. – < <http://www.ploshtadslaveikov.com/istoritsi-terminat-e-osmansko-vladichestvo-naukata-ne-e-sluginya/> > (dostapen 02.08.2019).]

**„Турско робство“ или „османско присъствие“...** – Учени се карат за „турско робство“ и „османско присъствие“. – В-к „Марица“, 24.10.2018 г. < <https://www.marica.bg/ucheni-se-karat-za-tursko-robstvo-i-osmansko-prisastvie-Article-163930.html> > (достъпен 02.08.2019). [Ucheni se karat za „tursko robstvo“ i „osmansko prisastvie“. – V-k „Maritsa“, 24.10.2018 g. < <https://www.marica.bg/ucheni-se-karat-za-tursko-robstvo-i-osmansko-prisastvie-Article-163930.html> > (dostapen 02.08.2019).]

**Уволнения в просветното ведомство...** – Новините на TVN – Уволнения в просветното ведомство заради скандала с учебните програми < <https://tvn.bg/uvolneniya-v-prosvetnoto-vedomstvo-zaradi-skandala-s-uchebnite-programi/> > (достъпен 02.08.2019). [Novinite na TVN – Uvolneniya v prosvetnoto vedomstvo zaradi skandala s uchebnite programi < <https://tvn.bg/uvolneniya-v-prosvetnoto-vedomstvo-zaradi-skandala-s-uchebnite-programi/> > (dostapen 02.08.2019).]

**Учебна програма за VI клас** – Министерство на образованието и науката – Учебна програма по история и цивилизации за VI клас < <https://www.mon.bg/bg/1998> > (достъпен 02.08.2019). [Ministerstvo na obrazovanieto i naukata – Uchebna programa po istoriya i tsivilizatsii za VI klas < <https://www.mon.bg/bg/1998> > (dostapen 02.08.2019).]

**Учебна програма за VIII клас** – Министерство на образованието и науката – Учебна програма по история и цивилизации за VIII клас < <https://www.mon.bg/bg/1999> > (достъпен 02.08.2019). [Ministerstvo na obrazovanieto i naukata – Uchebna programa po istoriya i tsivilizatsii za VIII klas < <https://www.mon.bg/bg/1999> > (dostapen 02.08.2019).]

**Учебна програма за X клас** – Министерство на образованието и науката – Учебна програма по история и цивилизации за X клас < <https://www.mon.bg/bg/2238> > (достъпен 02.08.2019). [Ministerstvo na obrazovanieto i naukata – Uchebna programa po istoriya i tsivilizatsii za X klas < <https://www.mon.bg/bg/2238> > (dostapen 02.08.2019).]

**Хранова, А. 1990-те, или Борбата за робство...** – Албена Хранова. 1990-те, или Борбата за робство – В-к „Либерален преглед“, 20.03.2013. – < <http://www.librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/bulgaria/1996-1990> > (достъпен 02.08.2019). [Albena Hranova. 1990-te, ili borbata za robstvo – V-k „Liberalen pregled“, 20.03.2013. – < <http://www.librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/bulgaria/1996-1990> > (dostapen 02.08.2019).]

**Чолаков, Н. Османско присъствие и съжителство...** – Никола Чолаков. „Османско присъствие и съжителство“. – В-к „Дума“, брой 40, 18.02.2016 г. < <https://duma.bg/?go=news&p=detail&nodeId=118325> > (достъпен 02.08.2019). [Nikola Cholakov. „Osmansko prisastvie i sazhitelstvo“. – V-k „Duma“, broy 40, 18.02.2016 g. < <https://duma.bg/?go=news&p=detail&nodeId=118325> > (dostapen 02.08.2019).]